

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU
ARAPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST I TURSKE JEZIK I KNJIŽEVNOST

Adverbijalna oznaka uzroka u arapskom jeziku

Završni magistarski rad

Kandidat: Džana Porča-Čepalo

Mentor: prof. dr. Amra Mulović

Sarajevo, 2019.

SADRŽAJ

UVOD.....	2
1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE ADVERBIJALNIH OZNAKA U ARAPSKOM JEZIKU	4
2. KONSTRUKCIJE U FUNKCIJI ADVERBIJALNE OZNAKE ZA UZROK U ARAPSKOM JEZIKU.....	6
2.1. UZROČNA (KAUZALNA) REČENICA.....	7
2.1.1. Specifični načini izražavanja uzroka u arapskom jeziku	18
2.2. PRIJEDLOŽNA FRAZA	29
• ل.....	30
• بِ.....	33
• فِي.....	36
• عَلَى.....	37
• مِنْ.....	39
2.3. IMENIČKA FRAZA.....	41
ZAKLJUČAK.....	44
IZVORI.....	46
LITERATURA	47

UVOD

Kauzalnost (ar. التعليل) je specifična kategorija koja se nerijetko posmatra s aspekta filozofije, i to najprije u okviru razvoja kategorija mišljenja, sve s ciljem lakšeg shvaćanja pojma kauzalnosti. Među kategorijama mišljenja je i kategorija *kauzalnosti*, koja predstavlja nužnu vezu između uzroka i posljedice. Uzrok je jedna od najkompleksnijih jezičkih kategorija, budući da se podudara s kategorijama *namjere, vremena, mjesta, posljedice uslovnosti*, pa čak i *koncesivnosti*. Upravo zbog takvih podudaranja, postoje slučajevi kada se uzrok može prevesti nekom drugom kategorijom, kao i obratno. Stoga je važno razgraničiti kategoriju adverbijalne oznake uzroka kroz zadatke njenog definiranja, određivanja sintaksičkih struktura u kojima se realizira te analizu primjera u kojima se javlja.

Adverbijalna oznaka je fakultativni dio rečenice koji pobliže opisuje stanje ili radnju glavne radnje u rečenici te dopunjuje rečenični sadržaj. Iako su adverbijalne oznake u arapskom jeziku veoma frekventne, arapski jezik ne poznaje priloge kao posebnu vrstu riječi, tako da se adverbijalne oznake moraju izraziti drugim formama i strukturama, i to putem imeničke fraze, prijedložne fraze, zavisnih rečenica, a postoji samo mali broj pravih priloga koji mogu imati funkciju adverbijalne oznake. S obzirom na navedeno, rad ćemo podijeliti na poglavlja u kojima će biti obrađena svaka od ovih struktura kada se javlja u funkciji adverbijalne oznake za uzrok.

Nakon uvodnog dijela, u kraćem poglavlju ćemo reći nešto o pojmu uzroka i osnovnim karakteristikama adverbijalnih oznaka i adverbijalne oznake uzroka u arapskom jeziku. Glavni dio rada ćemo podijeliti na potpoglavlja od kojih je svaki posvećen frazama u kojima se može pojaviti adverbijalna oznaka za uzrok u arapskom jeziku. Prvo potpoglavlje bit će posvećeno uzročnoj (kauzalnoj) rečenici, koju ćemo u primjerima koje smo pronašli u korpusu, ističući obilježja uzročnih rečenica uvedenih različitim subordinatorima. Nakon uzročne rečenice uvedene tipičnim subordinatorima, posvetit ćemo jedan dio ovog poglavlja specifičnim složenim konstrukcijama koje se također mogu koristiti za izražavanje uzroka u arapskom jeziku. Drugo potpoglavlje glavnog dijela rada posvećeno je prijedložnim frazama, u okviru kojih se u arapskom jeziku kao upravni članovi mogu javiti prijedlozi koji mogu imati uzročno značenje, a to su: *لِ ، مِنْ ، بِ ، عَلَى ، فِي*. Uzročno značenje navedenih priloga jedno je od značenja koja ovi

prijedlozi mogu imati. Treće poglavlje bit će posvećeno imeničkoj frazi u funkciji adverbijalne oznake uzroka, koja se u klasičnoj arapskoj gramatici opisuje u okviru gramatičke jedinice akuzativa uzroka ili svrhe (الْمَفْعُولُ لَهُ / الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ), gdje se najviše može uočiti podudarnost kategorija uzroka i namjere.

Osnovni cilj ovog rada je da približimo značenje uzroka i adverbijalne oznake uzroka u arapskom jeziku, prikažemo forme u kojima se adverbijalna oznaka za uzrok javlja te da ukažemo na slučajeve kada se adverbijalna oznaka za uzrok može pojaviti u nekom drugom značenju, odnosno da ukažemo da semantičko polje uzroka ima i subpolja koja istovremeno pripadaju i uzročnom i nekom drugom polju, kao što je *namjerno*, *mjesno*, *vremensko* i sl.

Pri izradi ovog rada kao korpus ćemo koristiti djelo *Dani* autora Tahe Husayna te prijevode ovog djela na bosanski jezik Esada Durakovića i Nijaza Dizdarevića. Primjere ćemo preuzimati iz prvog i drugog dijela, koji su prevedeni na bosanski jezik. Navodit ćemo oba prijevoda kako bismo mogli na taj način uraditi i neku vrstu komparacije prijevoda ukoliko se bitno razlikuju. Pri analizi primjera, baviti ćemo se i analizom prijevoda, te ćemo, ukoliko primjer, po našem mišljenju, nije adekvatno preveden, ili u slučajevima dvojake analize određenog primjera, ponuditi svoj prijevod kao moguće rješenje.

1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE ADVERBIJALNIH OZNAKA U ARAPSKOM JEZIKU

Da bismo bolje razumjeli kategoriju uzroka, potrebno je reći nešto više o samom uzroku, tj. kauzativu. Kauzativno značenje je od svih nedimenzionalnih značenja najčešće i najraznolikije.¹ Kauzalnost može biti označena kao semantičko polje ukoliko sve jezičke jedinice kao opće značenje imaju uzročno, a jedinice koje imaju čisto uzročno značenje su centar toga polja.² Pošto se kauzalnost smatra jednom od kompleksnijih jezičkih kategorija, treba naglasiti i da je kategorija kauzalnosti blisko povezana s kategorijama *lokalnosti* i *temporalnosti*, kategorijom *načina*, *cilja*, *uslova* te *koncesivnosti*, ali ove kategorije ne potpadaju pod centar uzročnog semantičkog polja, već je tu uzročno značenje samo jedno od značenja.³

Adverbijalna oznaka je fakultativni (neobavezni) član rečenice koji se veže za predikat te pobliže određuje okolnosti vršenja radnje iskazane predikatom u rečenici, tj. dopunjuje rečenični sadržaj. Zbog brojnih značenja koja unosi u rečenični sadržaj, razlikujemo adverbijalne oznake za mjesto i vrijeme, način, uzrok, namjeru i dr. Pošto su prilozi fakultativni dio rečenice, u arapskom jeziku se svi elementi, osim subjekta i predikata, nazivaju *dodatkom* – فَضْلَةٌ.

U tradicionalnoj arapskoj gramatici nema zajedničkog naziva za sve priloge. Razne njihove vrste obilježavaju se kao: حُرُوفٌ, a oni za mjesto i vrijeme kao ظُرُوفٌ.⁴

Riječi u arapskom jeziku su podijeljene u tri grupe: *imenice*, *glagoli* i *čestice*.⁵ Prilozi (adverbi) u arapskom jeziku su uglavnom derivirani iz imenica, a većina takvih priloga je imenica u neodređenom akuzativu ili pridjev.

¹ Ivo Pranjković, *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001., str. 22.

² Miloš Kovačević, *Uzročno semantičko polje*, Svjetlost, Sarajevo, 1988., str. 27.

³ O podudarnosti kategorije uzroka s navedenim kategorijama više vidjeti u: op. cit., Miloš Kovačević, *Uzročno semantičko polje*, ..., str. 31.-50.

⁴ Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999., str. 335.

⁵ Ovakvu podjelu riječi možemo vidjeti u: Ali Khudheyer Abbas, *A Pragmatic Analysis of English and Arabic Adverbial Positions and Their Pedagogical Implications*, ProQuest, Michigan, 2015., str. 168.-169.; Šaćir Sikirić, Muhamed Pašić i Mehmed Handžić, *Gramatika arapskog jezika*, Državna štamparija u Sarajevu, Sarajevo, 1936., str. 22.-23. i dr. Prema ovakvoj podjeli, prilozi (adverbi) se ne izdvajaju kao posebna vrsta riječi, već se, pored prijedloga, konektora i uzvika, ubrajaju u *čestice* (الْحُرُوفُ).

2. KONSTRUKCIJE U FUNKCIJI ADVERBIJALNE OZNAKE ZA UZROK U ARAPSKOM JEZIKU

Kao što smo ranije naveli, arapski jezik ne poznaje priloge kao zasebnu vrstu riječi te se zbog toga koriste druge forme i strukture kojima se izražavaju adverbijalne oznake. Adverbijalna oznaka za uzrok u arapskom jeziku može se izraziti putem zavisne rečenice, imeničke fraze te prijedložne fraze, a također i uzročnim priložima, što je rjeđe, budući da je veoma mali broj pravih priloga koji mogu imati funkciju adverbijalne oznake.

Prije nego što počnemo s konstrukcijama u funkciji adverbijalne oznake za uzrok, potrebno je reći nešto više o kategoriji uzroka, budući da se smatra jednom od kompleksnijih jezičkih kategorija. Ono što je ovdje bitno naglasiti jest to da je kategorija uzroka blisko povezana s kategorijama mjesta, vremena, načina, cilja, uslova te koncesivnosti. Budući da smo pri analizi korpusa nailazili na primjere u kojima se kategorija uzroka i vremena isprepliću, smatramo da je bitno reći nešto više o podudarnosti te dvije kategorije. Najprostije i najjednostavnije kategorije su kategorije lokalnosti i temporalnosti koje su izvršile jak utjecaj na formiranje kategorije kauzalnosti, a posebno na njeno jezičko izražavanje. U jeziku su se najprije koristila lokalna sredstva da bi se izrazila kauzalnost, a budući da je vrijeme i kao misaona i kao jezička kategorija podređeno lokalnosti, za izražavanje kauzalnosti upotrebljavala su se i vremenska jezička sredstva. Kategorija uzroka od vremenskih sredstava za izražavanje koristi veznike, što bi značilo da je prisustvo vremenske komponente veoma značajno za kauzalnu vezu. U slučajevima gdje su vrijeme i uzrok podudarni, potreban je kontekst koji omogućuje lakše shvaćanje kojoj kategoriji pripada određeni iskaz. Iako smo prilikom analize korpusa naišli na podudaranja uzroka s navedenim kategorijama, možemo reći da je u korpusu najčešća povezanost uzroka s vremenom.¹⁵

¹⁵ O podudarnosti kategorije uzroka s navedenim kategorijama više vidjeti u: op. cit., Miloš Kovačević, *Uzročno semantičko polje...*, str. 31.-50.

2.1. UZROČNA (KAUZALNA) REČENICA

Subordinacija je svojstvena zavisnim rečenicama koje su nastale uvrštavanjem. Uvrštavanje podrazumijeva uvođenje predikativne jedinice umjesto nekog nepredikativnog člana proste rečenice, pri čemu funkcionalna struktura rečenice ostaje nepromijenjena. Rečenica u čiju je strukturu uvrštena jedna ili više drugih predikativnih jedinica jest glavna rečenica, a uvrštena predikativna jedinica ili više njih, koja direktno ili indirektno zavisi od glagola glavne rečenice, jeste zavisna rečenica.¹⁶

Uzročna rečenica u arapskom jeziku naziva se *الْجُمْلَةُ السَّبَبِيَّةُ* (al-ğumla al-sababiyya)¹⁷. Uzročna rečenica spada u zavisne rečenice koje izražavaju uzrok ili povod neke činjenice, događaja ili situacije, spomenute u glavnoj rečenici, tj. one kazuju zašto se događa ili ne događa ono što je navedeno u glavnoj rečenici.¹⁸ Prijevodni ekvivalenti uzročnih subordinatora na bosanski, hrvatski i srpski jezik su *jer, budući da, zato što, zbog toga što, kako, pošto, čim, dok, kad*¹⁹ i dr. Teufik Muftić navodi sljedeće subordinatore kao subordinatore uzročne rečenice:

إِذْ، إِذَا، بِمَا، بِمَا أَنَّ، (مِنْ) حَيْثُ، حِينَ، فَإِنَّ، كَمَا، لِأَنَّ²⁰

U analizi korpusa nismo pronašli svaki od navedenih subordinatora uzročne rečenice. U nastavku ćemo navesti i analizirati primjere uzročnih rečenica uvedenih nekim od spomenutih subordinatora.

• لِأَنَّ

¹⁶ Lejla Tekešinović, *Uzročna rečenica u savremenom francuskom i bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2017., str. 27.

¹⁷ Teufik Muftić ovu vrstu rečenica naziva *الْجُمْلَةُ السَّبَبِيَّةُ* (uzročne rečenice). Vidjeti u: op. cit., *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 642.

¹⁸ Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 642.

¹⁹ O uzročnim subordinatorima više vidjeti u: op. cit., Dževad Jahić, Senahid Halilović, Ismail Palić, *Gramatika bosanskoga jezika...*, str. 431.-433.

²⁰ Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 642.-643.

Ovaj subordinat uzročne rečenice je složeni subordinat koji se sastoji od prijedloga **لِ** i uvodne rečenične partikule²¹ **أَنَّ** te ima značenje *jer, zbog*. Pošto uvodne rečenične partikule zahtijevaju akuzativ subjekta rečenice koja slijedi, tako će i ovaj subordinat zahtijevati akuzativ subjekta. Karin C. Ryding navodi da **لِأَنَّ** spada pod kategoriju *inna i njoj* '(**إِنَّ وَ أَحْوَاثُهَا**)²² (*slične partikule*). Budući da je **لِأَنَّ** nominalni subordinat, mora uvijek biti popraćen imenicom, bilo eksplicitnom imenicom ili pronominalnim sufiksom²³.

و كَانَ ضَيْقَ الْعَقْلِ لَمْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِلْوَنِّ مِنَ الْوَانِ الْعِلْمِ أَنْ يَسْتَقِرَّ فِي رَأْسِهِ لِأَنَّ عَقْلَهُ كَانَ مَحْدُودًا مَحْصُورًا.
²⁴(T. H., str. 187.)

*Bio je ograničen, tako da je, Božijom voljom, malo znanja moglo stati u njegovu glavu, **jer je baš bio plitke pameti.***²⁵ (E. D., str. 146.)

*Bio je ograničene pameti, tako da mu je veoma malo znanja ostajalo u glavi;...*²⁶ (N. D., str. 114.)²⁷

و لَمْ يَكُنْ يَخْفِ لِدَرْسِ الْأُصُولِ؛ لِأَنَّ هَذَا الدَّرْسَ كَانَ يَقْتَضِيهِ أَنْ يُخْرَجَ مِنْ عُرْفَتِهِ مَعَ الْفَجْرِ... (T. H., str. 187.-188.)

²¹ Uvodne rečenične partikule su partikule koje mogu uvesti subjekat u rečenicu, a njihova osnovna karakteristika je da zahtijevaju da subjekat, kojeg uvode u rečenicu, bude u akuzativu. Uvodne rečenične partikule su: لَعَلَّ، إِنَّ، أَنْ، كَأَنَّ، لَكِنَّ، لَيْتَ، لَكِنَّ

²² Op. cit., Karin C. Ryding, *A Reference Grammar...*, str. 422.

²³ Op. cit., Elsaïd Badawi, M. G. Carter, Adrian Gully, *Modern Written Arabic...*, str. 610.

²⁴ Tāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*, al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa al-taqāfa, 2014., str. 187.

²⁵ Taha Husein, *Dani*, s arapskog preveo Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 1998.

²⁶ Taha Husein, *Dani*, s arapskog preveo Nijaz Dizdarević, Svjetlost, Sarajevo, 1979.

²⁷ Dalje u radu ćemo prijevode i stranice na kojima smo pronašli određeni primjer označavati tako što ćemo pored prijevoda u zagradama navesti inicijale prevoditelja te broj stranice odakle smo preuzeli primjer.

... ali se nije odveć trudio da ide na nastavu iz osnova dogmatike, jer je za nastavu iz tog predmeta trebalo zorom napuštati sobu... (E. D., str. 146.)

... ali nije baš žurio na predavanja iz osnova prava. Trebalo je ustati zorom, a on je cijenio svoj odmor i ljubomorno bdio nad njim. (N. D., str. 114.)

U navedenim primjerima upotrijebljen je subordinator لَأَنَّ, te se na taj način uvela uzročna rečenica, koja ustvari poblizje objašnjava prethodno iskazani rečenični sadržaj. Što se tiče prijevoda, Nijaz Dizdarević se odlučio da, umjesto prevođenja subordinatora, uzročnu rečenicu zamijeni naporednim nezavisnim rečenicama u oba primjera, te smatramo da to nije korektno rješenje prevođenja uzročne rečenice.

... وَ كَانَتْ هَذِهِ الْكُتُبُ الْقَيِّمَةُ بَغِيضَةً إِلَى شُيُوخِ الْأَزْهَرِ لِأَنَّهمْ لَمْ يَأْلُوهَا وَ زُبْمًا اِشْتَدَّ بُغْضُهُمْ لِهَذِهِ الْكُتُبِ لِأَنَّ الْأُسْتَاذَ الْإِمَامَ قَدْ دَلَّ عَلَيْهَا وَ نَوَّهَ بِهَا. (T. H., str. 188.)

... a te vrijedne knjige su al-asharski profesori mrzili jer oni nisu bili njihovi autori. Moglo bi biti da su te knjige zamrzili utoliko više jer je Imam upućivao na njih i preporučivao ih. (E. D., str. 147.)

... koje su profesori Azhara mrzili jer ih nisu poznavali, a vjerojatno je njihova mržnja bila još veća zato što ih je imam preporučivao i hvalio. (N. D., str. 114.)

... وَ كَانَ يَلْتَمِسُ هَذَا كُفْلَهُ عِنْدَ اللَّهِ بِالصَّلَاةِ وَالِدُعَاءِ وَالِاسْتِخَارَةِ، وَ كَانَ أَحَبَّ وَ سَائِلَ الْإِلْتِمَاسِ إِلَيْهِ "عدية يس" وَ كَانَ يَطْلُبُ "عدية يس" هَذِهِ إِلَى ابْنِهِ الصَّبِيِّ، لِأَنَّهُ صَبِيٌّ وَ لِأَنَّهُ مَكْفُوفٌ، وَ بِهَاتَيْنِ الْمَزِيدَتَيْنِ أَثِيرٌ عِنْدَ اللَّهِ رَفِيعَ الْمَكَانَةِ عِنْدَهُ... (T. H., str. 87.)

...Za sve to šejh se obraćao Allahu dovama i klanjanjem istihare. Najradije je za to više puta uzastopno učio kur'ansko sure Ja-sin, tražeći da to čini i njegov sin zbog toga što je dijete i što je slijep – zbog te dvije osobine dječak je povlašćen kod Allaha. (E. D., str. 75.)

...Sve to on je iskao od Allaha, u svojim uobičajenim i posebnim molitvama. Najdraža molitva za ove želje bila je ona koju nazivaju Litanija poglavlja Ja Sin. Tražio je od svog sina, junaka ove pripovijesti, da je obavlja za njega, zato što je dijete i zato što je slijep. (N. D., str. 53.)

U navedenim primjerima upotrijebljen je subordinator لَأَنَّ sa spojenom ličnom zamjenicom.

Također, i u ovim primjerima uvrštena je uzročna rečenica koja je pobliže objasnila prethodno iskazani sadržaj. Oba prevoditelja su لَأَنَّ preveli subordinatorima uzročne rečenice.

Korpus obiluje primjerima uzročne rečenice uvedene subordinatom لَأَنَّ. Zato smo odlučili da u rad uvrstimo četiri primjera kako bismo vidjeli upotrebu ovog subordinatora uz eksplicitno izraženu imenicu i pronominalni sufiksa, te kako bismo utvrdili koji se prijevodni ekvivalenti koriste u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku.²⁸

• اِذْ

²⁸ U nastavku ćemo bosanski, hrvatski i srpski jezik označavati kao BHS.

Iako subordinator **إِذْ** uvodi vremensku rečenicu, može se koristiti za uvođenje uzročne rečenice²⁹, što je bilo veoma često u postklasičnom arapskom jeziku, u značenju *zbog, jer* kako bi se ukazalo na razlog ranije spomenutog događaja ili okolnosti.

Rečenica koja se uvodi subordinatorom **إِذْ** dolazi nakon glavne rečenice, a glagol koji slijedi odmah iza subordinatora može biti u perfektu (ili **مَ + jusiv**) ili iskazan indikativom prezenta, što ćemo vidjeti u sljedećem primjeru.

وَأَفَقْتُ عَلَى زِيَارَتِهَا، إِذْ أَرَدْتُ الْخُرُوجَ مِنْ بَيْتِي هَذَا الْيَوْمَ.

*Složio sam se da je posjetim, jer sam želio danas izaći iz svoje kuće.*³⁰

Kao što možemo vidjeti, glavni dio rečenice, **وَأَفَقْتُ عَلَى زِيَارَتِهَا** (*složio sam se da je posjetim*), je u antepoziciji u odnosu na dio rečenice uveden subordinatorom **إِذْ**, a glagol zavisne rečenice je u perfektu (**إِذْ أَرَدْتُ الْخُرُوجَ مِنْ بَيْتِي هَذَا الْيَوْمَ**) – *jer sam želio danas izaći iz svoje kuće*).

U primjeru koji ćemo navesti vidjet ćemo upotrebu subordinatora **إِذْ** kao subordinatora uzročne rečenice.

²⁹ Uzročno značenje subordinatora **إِذْ**, pored Teufika Muftića, navode i drugi autori. Vidi na primjer: Wolfdietrich Fischer u: *A Grammar of Classical Arabic*, Yale University Press, New Haven & London, 2002., str. 226.; op. cit., Darko Tanasković, Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika...*, str. 348; op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 877.

³⁰ Op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 877.

... وَ إِذْ كَانَ الْقُرْآنُ كُلُّهُ "مُتَعَتَّةً" (سَيِّئِ الْحِفْظِ) عِنْدَ الصَّبِيِّ لِأَنَّهُ أَهْمَلِ قِرَاءَتَهُ مِنْذُ أَشْهُرٍ، فَقَدْ يَكْرَهُ أَنْ

يَمْتَحِنَهُ سَيِّدُنَا... (T. H., str. 48.-49.)

***Kako** dječak nije bio siguran u cijeli Kur'an, jer ga je bio zapustio nekoliko mjeseci, teško bi mu palo da ga ispituje efendija... (E. D., str. 44.)*

*A **pošto** je dječak zapinjao u cijelom Kur'anu, jer je mjesecima zanemarivao kazivanje, bojao se da ga hodža ispituje. (N. D., str. 27.)*

لَا يَقْدِرُ جَدِّي عَلَى الْمَشْيِ إِذْ لَمْ يَزَلْ مَرِيضًا.³¹

*Moj djed ne može da hoda, **budući da** je još uvijek bolestan.*

• إِذَا

Ovaj subordinator također uvodi vremensku rečenicu, ali kao i ranije spomenuti subordinator إِذْ, može uvesti i uzročnu rečenicu, budući da su vrijeme i uzrok kategorije koje se nekada podudaraju. Ovaj subordinator tada ima značenje *zbog (toga što)*. U narednom primjeru vidjet ćemo upotrebu subordinatora إِذَا kao uzročnog subordinatora.

³¹ Budući da je إِذْ primarno subordinator vremenske rečenice, pri analizi korpusa naišli smo samo na jedan primjer kada إِذْ uvodi uzročnu rečenicu, te smo se zbog toga odlučili da u rad uvrstimo i primjer iz gramatike: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 642.

فَإِذَا أَوَّتِ الشَّمْسُ إِلَى كَهْفِهَا، وَ النَّاسُ إِلَى مَضَاجِعِهَا، وَ أَطْفَقَتِ السَّرْحُ، وَ هَدَّاتِ الْأَصْوَاتُ، صَعِدَتْ

هَذِهِ الْعَقَارِيثُ مِنْ تَحْتِ الْأَرْضِ وَ مَلَأَتِ الْفَضَاءَ حَوَاكِيَّ اضْطِرَابًا وَ تَهَامِسًا وَ صِيَاحًا. (T. H., str. 17.-)

18.)

Kada sunce zamakne u svoju pećinu i ljudi se sklone u postelje, kada se svijeće ugase i glasovi umuknu, ti ifriti izlaze ispod zemlje i sve preplave svojom živošću i nemirom, šaputanjem i kricima. (E. D., str. 19.)

A kada se sunce skloni u svoju pećinu, a čeljad u postelje, kada se svijeće ugase i glasovi umuknu, ti ifriti izlaze ispod zemlje i sve preplave svojom živošću i nemirom, šaputanjem i kricima. (N. D., str. 8.)

Navedeni primjer je tipični primjer dvojake analize adverbijalne oznake, u ovom slučaju uzroka i vremena. Ukoliko bismo navedeni primjer razmotrili na način da je إِذَا subordinator vremenske rečenice, tada bismo se složili s prijevodima. Ukoliko prvi dio rečenice posmatramo kao razlog događanja glavne rečenice, tada subordinator إِذَا uvodi uzročnu rečenicu, a rečenica koja slijedi je posljedica prethodne rečenice. Dakle, primjer bismo mogli prevesti na sljedeći način:
* Zbog toga što je sunce zašlo u svoju pećinu i ljudi u svoje postelje, ugasile se svijeće i glasovi utihnuli, ifriti su izašli na površinu i ispunili sve svojom živošću i nemirom, šaputanjem i kricima.³²

Iako ovaj subordinator Teufik Muftić navodi kao subordinatora uzročne rečenice, prevodi se kao subordinator vremenske rečenice, što ćemo vidjeti u sljedećem primjeru:

³² Ponudit ćemo svoj prijevod ukoliko budemo smatrali da se tekst iz izvornika može prevesti na drugačiji način. Takav prijevod bit će obilježen simbolom (*).

Kad ga dobro ne poznaješ, zašto neprestano loše govoriš o njemu?

• لَمَّا

Subordinator لَمَّا je vremenski subordinator, ali također može imati uzročno značenje³⁴. U sljedećem primjeru vidjet ćemo upotrebu لَمَّا kao uzročnog subordinatora. Prijevodni ekvivalent ovog subordinatora najčešće je *pošto*.

فَلَمَّا ضَافَتْ بِهِ الْحَيَاةُ وَ ضَاقَ بِهَا أَقْبَلَ إِلَى سَيِّدِنَا فَشَكَاَ إِلَيْهِ أَمْرَهُ... (T. H., str. 46.)

Kako mu sreća nije bila naklonjena i život mu bijaše dozlogrdio, on dođe efendiji i izjada mu se.
(E. D., str. 42.)

A kada mu je sve dozlogrdilo, došao je hodži i izjadao mu se. (N. D., str. 26.)

Kao što smo ranije naveli, uzrok i temporalnost su kategorije koje se nerijetko podudaraju, što najbolje možemo uočiti kroz prijevode. Naime, u prvom prijevodu subordinator لَمَّا upotrebljen je kao uzročni subordinator, a u drugom prijevodu kao vremenski.

³³ Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 643.

³⁴ Uzročna značenja ovog subordinatora spominju: op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 883.; op. cit., Wolfdietrich Fischer, *A Grammar of Classical Arabic...*, str. 226.

• حِينَ

Subordinator حِينَ vremenski je subordinator koji također može imati uzročno značenje, i to, kako smo ranije naveli, zbog suodnosa koji postoji između kauzalnosti i temporalnosti. U sljedećim primjerima vidjet ćemo da subordinator حِينَ možemo posmatrati i kao veznik uzročne rečenice.

U sljedećim primjerima također ćemo ponuditi drugačiji prijevod te uvesti uzročnu rečenicu, tako da umjesto vremenskog veznika *kad* upotrijebimo uzročni veznik *jer*, *budući da* ili neki drugi uzročni veznik.

وَكَمْ كَانَ سَعِيدًا حِينَ أَخَذَ مَكَانَهُ فِي الْخُلْفَةِ عَلَى هَذَا الْبَسَاطِ إِلَى جَانِبِ عُمُودٍ مِنَ الرِّخَامِ... (T. H., str. 115.)

*Kako je bio sretan **kad** je zauzeo svoje mjesto u halki na tome ćilimu pored mermernoga stupa...*
(E. D., str. 95.)

*Kakvu je sreću osjetio **kada** je zauzeo mjesto u krugu na ovakvom tepihu pokraj mramornog stuba...* (N. D., str. 70.)

* *Kako je bio sretan **jer** je zauzeo svoje mjesto u halki na tom tepihu pored mramornog stuba...*

وَقَدْ دَعَرَ أَلْفَتِي حِينَ رَأَى نَفْسَهُ وَحِيدًا عَاجِزًا عَنِ أَنْ يَقْضِيَ فِي أَمْرِهِ بِشَيْءٍ. (T. H., str. 300.)

*Mladić se uplaši **kada** shvati da je sam i nemoćan.* (E. D., str. 232.)

Mladić se preplašio **kad** je shvatio da je ostao sam , nemoćan da bilo šta preduzme. (N. D., str. 191.)

* Mladić se uplašio **jer** je shvatio da je sam, nemoćan...

Primjeri na koje smo naišli u korpusu veoma su zanimljivi zbog toga što se subordinator حِينَ inače ne navodi kao subordinator koji može uvesti uzročnu rečenicu. Subordinatorom uzročne rečenice smatra ga Teufik Muftić³⁵, iako ga ne prevodi uzročnim veznicima, već vremenskim. Međutim, vidjeli smo da se prevođenjem zavisnih rečenica uvedenih veznikom حِينَ uzročnim rečenicama dodatno prenosi kvalitet značenja.

Zbog nedostatka primjera iz korpusa, za ostale subordinatore uzročnih rečenica koje navodi Teufik Muftić³⁶ navest ćemo primjere preuzete iz gramatika.

• بِمَا

وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ.³⁷

A oni će dobiti bolnu kaznu **zato što** su lagali.

• بِمَا أَنْ

³⁵ Kroz istraživanje smo naišli da Teufik Muftić navodi حِينَ kao uzročni subordinator u: *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 642.-643., što nam je skrenulo pažnju pri radu na korpusu.

³⁶ Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika ...*, str. 642.-643.

³⁷ Ibid., str. 643.

لَا تَخَفْ بِمَا أَنَّهُ رَجُلٌ عَاقِلٌ لَا تَنَالُكَ مِنْهُ أَيُّ شَرٍّ! ³⁸

Ne boj se, budući da je on pametan čovjek, od njega te neće snaći nikakvo zlo!

• مِنْ حَيْثُ

كَانَتْ مَأْمُونَةً الْجَانِبِ مِنْ حَيْثُ عَلُوِّهَا عَنْ زَبَدِ الْمَوْجِ... وَ مِنْ حَيْثُ مَكَانِهَا الصَّخْرِيِّ. ³⁹

Bila je zaštićena sa svih strana zbog toga što je bila visoko iznad pjene valova... i zbog toga što je na stijeni.

النَّارُ مِنْ حَيْثُ إِهْمَا حَارَّةٌ تُسَخِّنُ الْمَاءَ وَ سَائِرَ السَّوَائِلِ سَرِيعًا. ⁴⁰

Budući da je vruća, vatra brzo zagrijava vodu i ostale tekućine.

• فَإِنَّ

Subordinator فَإِنَّ ima uzročno značenje zbog specifičnog značenja veznika فَ, koji je veznik koordinacije, ali izražava sukcesivnost dviju rečenica koje povezuje. Iz vremenske sukcesivnosti ponekad proizlazi uzročno-posljedični odnos.

³⁸ Ibid., str. 643.

³⁹ Op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 874.

⁴⁰ Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika ...*, str. 643.

أَنْصِتُوا إِلَى قَوْلِ صَاحِبِكُمْ فَإِنَّهُ رَجُلٌ حَصِيفٌ حَبِيرٌ.⁴¹

Slušajte riječi svoga druga **jer** je on razborit i iskusan čovjek!

• كَمَا

أَذْكُرُوا مُعَلِّمَكُمْ بِالْخَيْرِ كَمَا أَخْرَجَكُمْ مِنَ الْجَهَالَةِ.⁴²

Sa dobrim spominjite svog učitelja **jer** vas je on izveo iz neznanja!

Kroz primjere iz korpusa i gramatika, može se zaključiti da je subordinator لِأَنَّ najfrekventniji uzročni subordinator i jedini uzročni subordinator koji ima samo uzročno značenje, dok su ostali uzročni subordinatori primarno vremenski subordinatori, a tek se zbog povremene podudarnosti kategorija vremena i uzroka mogu koristiti i kao uzročni subordinatori.

2.1.1. Specifični načini izražavanja uzroka u arapskom jeziku

Pored subordinatora uzročne rečenice koje navodi Teufik Muftić⁴³, kroz analizu korpusa, primijetili smo određeni broj konstrukcija koje također mogu imati funkciju adverbijalne oznake uzroka ili samo izraziti značenje uzroka. U nastavku ćemo govoriti najprije o upotrebi rečenica

⁴¹ Ibid., str. 643.

⁴² Ibid., str. 643.

⁴³ Ibid., str. 642.-643.

uvedenih subordinatorom i koordinatorom فَ u takvoj funkciji, upotrebi rečenice stanja⁴⁴, upitnih priloga, ali i različitih konstrukcija u funkciji rečeničnih priloga i konektora sa značenjem uzroka.

• ف

Pored brojnih funkcija koje može imati⁴⁵, فَ je koordinator koji povezuje dvije rečenice u logičkom ili temporalnom slijedu. U arapskom jeziku naziva se حَرْفُ تَرْتِيبٍ ili tačnije حَرْفُ عَطْفٍ – čestica klasifikacije ili gradacije. Ponekad povezuje pojedinačne riječi, ukazujući na njihov logički slijed, ali češće povezuje dvije rečenice, gdje se radnja druge rečenice vremenski odvija nakon radnje prve rečenice, ili da su povezane nekom unutrašnjom poveznicom, kao što su uzrok i posljedica.⁴⁶

... عَلَى أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَبْلُغَ مِنْ شَاطِئِ الْقَنَاةِ مَسَافَةً بَعِيدَةً فَقَدْ كَانَ الشَّاطِئُ مُحْضًى عَنْ

يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ بِالْخَطَرِ. (T. H., str. 21.)

⁴⁴ Rečenica stanja (الْجُمْلَةُ الْحَالِيَّةُ) je rečenica koja označava sporedne okolnosti glagolske radnje, a može biti uvedena u rečenicu asindetski ili sindetski veznikom وَ. O ovome više vidjeti u: op. cit. Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 626.-627.; op. cit., Darko Tanasković, Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika...*, str. 372.-375.

⁴⁵ Ron Buckley navodi sljedeće funkcije koje فَ može vršiti: koristi se za uvođenje događaja ili okolnosti koja hronološki slijedi u odnosu na prethodni događaj ili okolnost, može uvesti uzrok prethodne izjave, može uvesti posljedicu prethodno iskazane okolnosti, nakon imperativa ukazuje na razlog naredbe, može koordinirati dvije suprotne rečenice, i dr. Vidjeti u: *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar*, Librairie du Liban, Paris, 2004., str. 850.

⁴⁶ William Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, Vol. I, Cambridge University Press, Cambridge, 1896., str. 290.-291.

*Uostalom, nije mogao istraživati obalu kanala na većoj dužini, **jer** je ona za njega predstavljala opasnost sa svih strana.* (E. D., str. 22.)

*Uostalom, on nije mogao da istražuje obalu kanala na veću udaljenost, **jer** je obala i s desne i s lijeve strane omeđena opasnošću.* (N. D., str. 11.)

U navedena dva primjera oba prevoditelja preveli su فَ kao uzročni subordinator, te se slažemo s prijevodima. Također, primijetili smo da se veznik فَ najčešće javlja s partikulom قَدْ.⁴⁷

Pored toga što je koordinator, فَ može uvesti subordiniranu rečenicu s glagolom u konjunktivu imperfekta, te na taj način izraziti rezultat ili razlog događanja prethodne rečenice. Prethodna rečenica ne sadrži činjeničnu izjavu⁴⁸, već mora sadržavati imperativ (u afirmativnom ili negativnom obliku) ili riječi ekvivalentne imperativu po značenju.⁴⁹

U tom slučaju, فَ postaje uzročni subordinator koji se u arapskom jeziku naziva فَاءُ السَّبَبِيَّةِ (*fa za uzrok*)⁵⁰, te izražava kauzalnu vezu s glagolom u rečenici. Sada ćemo navesti primjere iz korpusa u kojima je فَ upotrebljen kao subordinator uzročne rečenice.

⁴⁷ فَ je partikula koja se koristi s glagolom u perfektu kako bi se ukazalo na blisku prošlost, a u zavisnoj rečenici glagolu daje značenje *pluskvamperfekta*, tj. označava da se ta radnja odigrala prije radnje u glavnoj rečenici. Kada se koristi s glagolom u imperfektu, daje mu vrijednost neprave sadašnjosti, te služi ili za pojačanje tog izričaja, ili da istakne da je neki proces uobičajen i da se ponavlja. O upotrebi partikule فَ više vidjeti u: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 560. i 564.

⁴⁸ Op. cit., Elsaid Badawi, et al., *Modern Written Arabic...*, str. 587.

⁴⁹ William Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, Vol. II, Cambridge University Press, Cambridge, 1898., str. 30.-31.

⁵⁰ Među autorima koji također spominju فَ u ovom značenju su i: op. cit., Karin C. Rayding, *A Reference Grammar* ..., str. 410.; op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 850. Pored naziva فَاءُ السَّبَبِيَّةِ, Wright spominje i naziv فَاءُ الْجَوَابِ فَاءُ السَّبَبِ. Vidjeti u: op. cit., William Wright, *A Grammar of the Arabic Language*..., str. 30.-31.

إِتَقِ اللَّهَ فِيْنَا وَ لَا تُشَارِكْنَا فِي هَذَا الدَّرْسِ فَتُفْسِدَ عَلَيْنَا أَمْرَنَا... (T. H., str. 203.)

Boj se Allaha dok si među nama, a nemoj upadati u predavanje, jer ćeš nam sve pokvariti. (E. D., str. 157.)

Boj se Allaha, ne miješaj se u naše predavanje, da nam ne pokvariš nauk. (N. D., str. 124.)

Kao što možemo vidjeti, pomoću ف je uvedena uzročna rečenica koja pobliže objašnjava razlog događanja glavne rečenice. U prijevodu Esada Durakovića izražen je veznikom *jer*, dok se Nijaz Dizdarević odlučio da ف ne prevodi kao uzročni subordinator, već kao subordinator namjerne rečenice⁵¹.

• وَ قَدْ

Ova konstrukcija se koristi kako bi se iskazalo stanje kad je radnja zavisne završena prije radnje glavne rečenice⁵². Ove rečenice su bliske vremenskim rečenicama, tako da ponekad samo oblikom mogu pripadati rečenicama stanja⁵³. Odnos između rečenice stanja i glavne rečenice najčešće je vremenski, a pored toga može imati i eksplikativnu funkciju, no, u navedenim

⁵¹ Ranije smo spominjali da je uzrok kompleksna kategorija koja se podudara s, između ostalih, vremenskom kategorijom. Isto tako, veoma bliska kategorija uzroku je kategorija cilja/namjere, o čemu će u nastavku rada biti više riječi.

⁵² O upotrebi konstrukcije وَ قَدْ više vidjeti u: op. cit., Darko Tanasković, Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika...*, str. 375.; op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 829.

⁵³ *Rečenica stanja* (الْجُمْلَةُ الْخَالِيَةُ) je zavisna rečenica koja objašnjava u kakvom se stanju nalaze subjekat, objekat ili neki drugi činilac glavne rečenice u trenutku dok vrše radnju izraženu glavnim glagolom. Može biti imenska ili glagolska. Ukoliko je imenska, za glavnu rečenicu se vezuje veznikom وَ, koji se prevodi u skladu sa smislom rečenice stanja. O *rečenici stanja* više vidjeti u: op. cit., Darko Tanasković, Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika...*, str. 372.; op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 823.

primjerima iz korpusa vidjet ćemo da odnos između rečenice stanja i glavne rečenice može biti i uzročni.

(T. H., str. 64.) ... وَكَيْفَ لَا يَبْتَهِجُ وَقَدْ أَحْسَنَ مِنْذُ الْيَوْمِ الْأَوَّلِ أَنَّهُ اِرْتَفَعَ دَرَجَاتٍ

Dječak se ponosio jer je prvog dana osjetio da je nadmašio druge. (E. D., str. 56.)

Kako da ne bude ponosan kad je od prvog dana osjetio da se visoko uzdigao... (N. D., str. 37.)

كَانَ يَسْكُنُهَا شَابٌّ لَعَلَّهُ كَانَ أَكْبَرَ مِنْ هَؤُلَاءِ الطُّلَّابِ شَيْئًا وَقَدْ كَانَ أَقْدَمَ مِنْهُمْ عَهْدًا بِالْأَزْهَرِ...

(T. H., str. 187.)

U toj sobi stanovao je neki mladić, možda malo stariji od studenata, jer je znatno prije njih došao na al-Azhar... (E. D., str. 146.)

U njoj je stanovao mladić, malo stariji od ostalih studenata, u svakom slučaju došao je na al-Azhar prije njih... (N. D., str. 113.)

• عَلَى أَنَّ

Složeni je subordinator koji se sastoji od prijedloga عَلَى i partikule أَنَّ, te uz imenicu شَرْطٌ može tvoriti izraz عَلَى (شَرْطٌ) أَنَّ (pod uvjetom da), kojim se iskazuje pogodbeno rečenica. U primjeru ćemo vidjeti da ovaj subordinator može uvesti i uzročnu rečenicu.

... وَ كَانُوا يَأْسِفُونَ عَلَى أَنْ أَحَدًا لَمْ يَكْتُبْ عَلَى هَذَا الشَّرْحِ حَشِيَّةً. (T. H., str. 281.)

Izražavali su žaljenje što niko nije napisao glosu na taj komentar. (E. D., str. 218.)

... i žalili su što niko nije napisao na taj komentar glose. (N. D., str. 178.)

U prijevodima navedenog primjera zavisna rečenica je prevedena u oba slučaja sa veznikom *što*, što je skraćena verzija uzročnog veznika *zato što*.

• حَتَّى

Subordinator حَتَّى je subordinator vremenske rečenice⁵⁴, ali također može biti i prilog pomoću kojeg se mogu vezati sastavne (kopulativne) rečenice, te tada ima značenje *čak*.⁵⁵ U sljedećem primjeru ćemo vidjeti da se prilog حَتَّى može pojaviti u uzročnom značenju.

فَقَدْ كَانَ بَعْضُ عُرَفَاتِهِ يَكْتَنُظُّ بِالطُّلَابِ عَلَى نَحْوِ غَرِيبٍ، حَتَّى لَقَدْ كَانَ يَسْكُنُ عُرْفَةً مِنْ هَذِهِ الْعُرْفَاتِ

عِشْرُونَ طَالِبًا. (T. H., str. 197.)

Neke sobe su bile nevjerovatno prenatrpene, jer je u jednoj sobi bilo i po dvadeset studenata. (E. D., str. 152.)

⁵⁴ Teufik Muftić navodi حَتَّى kao veznik vremenske rečenice, i to one u kojoj se radnja glavne rečenice vrši prije radnje zavisne rečenice. Vidjeti u: *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999., str. 640.

⁵⁵ O tome više vidjeti u: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 621.

Neke sobe su bile nabijene studentima do nevjerovatnih razmjera – ponekad je u takvoj jednoj sobi živjelo dvadeset studenata. (N. D., str. 119.)

Kao što vidimo, u prvom prijevodu حَتَّى je preveden kao veznik uzročne rečenice, dok su u drugom prijevodu upotrebljene dvije nezavisne rečenice čiji se sadržaji međusobno slažu, što je ustvari prvobitna funkcija ovog priloga.

• ذَلِكْ أَنَّ

Navedena konstrukcija se sastoji od pokazne zamjenice ذَلِكْ i partikule أَنَّ. U navedenim primjerima vidjet ćemo da ova konstrukcija može uvesti rečenicu s uzročnim sadržajem, u kojoj se daje objašnjenje zbog čega se dogodila radnja iskazana u kontekstu prije nje. Riječ je o rečeničkom konektoru.

وَلَكِنْ لَمْ تَلْبَثْ هَذِهِ الْحَفِيظَةَ أَنْ اسْتَحَالَتْ إِلَى حُزْنٍ صَامِتٍ عَمِيقٍ، ذَلِكْ أَنَّ سَمِعَ إِخْوَتَهُ يَصْفُونَ مَا

(T. H., str. 25.) ... لَا عَلِمَ لَهُ بِهِ

Ipak, uskoro se ljutnja preobrazila u neizmjernu i nijemu sjetu, jer je slušao kako opisuju štošta o čemu on nije ništa znao. ... (E. D., str. 24.)

Njegova srdžba uskoro se pretvorila u čutljivu duboku tugu kada je čuo braću gdje opisuju nešto što on ne poznaje. (N. D., str. 13.)

U drugom prijevodu upotrebljen je veznik *kad*, ali, budući da smo naveli da su uzrok i vrijeme ponekad podudarne kategorije, veznik *kad* također može uvesti uzročnu rečenicu⁵⁶, tako da ovakav prijevod ne smatramo pogrešnim, već ga smatramo primjerom u kojem rješenje, zbog specifičnosti kategorija uzroka i temporalnosti, može biti dvojako.

وَكَانَ سَيِّدُنَا يَتَحَيَّرُ مِنْ تَلَامِيذِهِ لِهَذِهِ الْمُهَمَّةِ أَنْجِبُهُمْ وَ أَحْسَنَهُمْ صَوْتًا ، ذَلِكَ أَنَّهُ كَانَ يُحِبُّ الْغِنَاءَ ، وَ
كَانَ يُحِبُّ أَنْ يُعَلِّمَ تَلَامِيذَهُ الْغِنَاءَ ... (T. H., str. 34.)

Za ovaj zadatak birao je samo najbolje učenike i one koji imaju najljepši glas, jer je volio pjesmu i volio je učiti čak da pjevaju... (E. D., str. 31.)

Za ovaj važni zadatak on bi izabrao najbolje čak i one sa najljepšim glasom, jer je volio pjesmu, a želio je i da učenike nauči pjevati... (N. D., str. 18.)

Čestice (الْحُرُوفُ) čine kategoriju riječi u koju se ubrajaju prijedlozi, prilozi, veznici i usklici.

Prilozi⁵⁷ su riječi koje stoje uz glagole, imenice, pridjeve i prijedloge te imaju funkciju da ukažu na okolnosti u kojima se odvija glagolska radnja. U arapskom jeziku ne postoje posebni oblici za priloge. Oni se uglavnom grade stavljanjem imena u akuzativ (priloški akuzativ) ili prijedložnim konstrukcijama, zatim to mogu biti nepromjenjive imenice s nastavkom „-u“. Prilozi u arapskom jeziku obično stoje na kraju rečenice, ali njihova pozicija nije striktno određena⁵⁸. Upitni prilozi za uzrok su لِمَاذَا⁵⁹ (أَنَّ) ، مَا بَأْلِكَ (أَنَّ) ، لِأَيِّ سَبَبٍ i مَا بَأْلِكَ (أَنَّ) , لِمَاذَا⁵⁹ u značenju *zašto?*, *radi čega?*, te se koriste i kao

⁵⁶ Veznik *kad* kao veznik uzročne rečenice navodi i Ismail Palić u: op. cit., Dževad Jahić, et al., *Gramatika bosanskoga jezika...*, str. 432.

⁵⁷ O prilozima u arapskom jeziku više vidjeti u: op. cit., Ali Khudheyer Abbas, *A Pragmatic Analysis of English and Arabic Adverbial Positions...*, str. 168-241.

⁵⁸ Op. cit., Darko Tanasković, Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika, ...*, str. 334.

⁵⁹ Ovaj upitni prilog za uzrok se koristi i u skraćenim verzijama, a to su لِمَا i لِمَاذَا.

prilozi za svrhu. Kao rečenički prilozi za uzrok koriste se prilozi **لِدَلِّكَ** , **مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ** ⁶⁰ i **بِسَبَبِ** ⁶¹ u značenju *zato, stoga, radi toga*.⁶²

- **لِمَاذَا** – zašto; upitni prilog

وَفِي الْحَقِّ أَنَّهُ لَمْ يَفْهَمَ لِمَاذَا صَدَّقَ وَعَدَّ أَبِيهِ فِي هَذِهِ السَّنَةِ... (T. H., str. 112.)

Ustvari, nije znao zašto bi baš te godine povjerovao očevom obećanju, ... (E. D., str. 92.)

Uistinu, on nikako nije shvatio zašto je te godine povjerovao obećanju svog oca. (N. D., str. 68.)

- **مَا بِأُكَ أَنْ** – zašto; upitni prilog

وَلَكِنَّ سَوْأَلًا قَدْ اسْتَقَرَّ فِي نَفْسِ الصَّبِيِّ : مَا بِأُكَ هَذَا الشَّيْخِ الشَّائِيِّ يُكَلِّفُ نَفْسَهُ هَذَا الْجُهْدَ وَ هَذَا الْعِنَاءَ وَ لَا يَتِمُّ صَلَاتُهُ إِلَّا بَعْدَ هَذِهِ الْمَشَقَّةِ الَّتِي لَا تَطَاقُ ؟ (T. H., str., 199.)

Jedno pitanje neodoljivo se nametalo dječaku: Šta je tome šafijskome šejhu te se toliko muči i napreže, zašto ne može završiti namaz bez toga nepodnošljivog zlopamćenja?! (E. D., str. 154.)

⁶⁰ Umjesto prijedloga مِنْ može se koristiti i prijedlog لِ.

⁶¹ Naravno, umjesto pokazne zamjenice ذَلِكَ može biti upotrebljena i neka druga pokazna zamjenica, npr. لِهَذَا، مِنْ أَجْلِ i dr.

⁶² Teufik Muftić navodi ove priloge za uzrok u: *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999., str. 585.

Ipak se jedno pitanje učvrstilo u dječakovoju duši: zašto se taj šejh-šafeit toliko muči i zlopati s tom molitvom. (N. D., str. 121.)

Primjer za ovaj uzročni prilog smo pronašli u korpusu, ali u drugačijem obliku. U prvom prijevodu je u prvom dijelu rečenice umjesto *zašto* upotrijebljeno *šta je*, dok je u drugom dijelu iste rečenice upotrijebljeno *zašto*, koje se u izvornom tekstu nalazi u prvom dijelu rečenice. Stoga, možemo zaključiti da je prevedno na takav način da bi se izbjeglo ponavljanje priloga *zašto*, koji se odnosi na oba dijela rečenice.

- **لِذَلِكَ** – zato, zbog toga; rečenički prilog

(T. H., str. 18.) ... لِذَلِكَ كَانَ يَفْضِي لَيْلَهُ حَائِفًا مُضْطَرَبًا...

Tako je bdio noću, strahujući i uznemiren... (E. D., str. 19.)

Tako je provodio noć u strahu i nemiru... (N: D., str. 9.)

Slažemo se s prijevodima, ali ipak bismo ponudili drugačiji prijevod kako bismo ukazali da ovaj prilog označava uzročnu vezu s prethodno iskazanim sadržajem.

* Zbog toga je provodio noć strahujući i uznemiren...

(T. H., str. 131.-132.) ... لِذَلِكَ كَانَ إِسْمُهُ يَدُورُ عَلَى أَلْسِنَتِهِمْ...

Zato su ga stalno spominjali... (E. D., str. 108.)

Zbog toga je za njih njegovo ime bilo isto toliko slavno... (N. D., str. 81.)

- **مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ** – zbog (toga); rečenički prilog

Navest ćemo upotrebe ovog priloga u različitim formama. Vidjet ćemo da se umjesto pokazne zamjenice ذَلِكَ mogu pojaviti druge pokazne zamjenice, kao što je هَذَا, pronominalni sufiksi, te da imenica أَجْلٌ može biti u vezi s imenicom koja slijedi iza, tvoreći tako genitivnu vezu⁶³.

وَكَانَ أَوْلَائِكَ السَّبَبُ يُجِبُونَهُ عَلَى ذَلِكَ، أَوْ يُجِبُونَهُ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ. (T. H., str. 171.)

Mladići su ga voljeli usprkos svemu, a možda baš zbog toga. (E. D., str. 135.)

Mladići su ga voljeli usprkos tome, a možda baš i zbog toga. (N. D., str. 104.)

⁶³ Genitivna veza (الإضافة) veza je između dvije ili više imenica kojom se izražava pripadnost. Prvi član genitivne veze naziva se *odrednica*, a sljedeći članovi genitivne veze nazivaju se *odredbenica*. O genitivnoj vezi u arapskom jeziku više vidjeti u: Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 497-499; Op. cit., Šaćir Sikirić, et al., *Gramatika arapskog jezika...*, str. 55-57.

2.2. PRIJEDLOŽNA FRAZA

Prijedlozi ⁶⁴(حُرُوفُ الْجَزْرِ) su nesamostalne, pomoćne riječi koje izražavaju podređenost jedne punoznačne riječi drugoj. Imena iza prijedloga u arapskom jeziku su u genitivu te se nazivaju الْمَجْرُورُ. Prijedlozi se dijele na prvobitne, izvedene i složene.⁶⁵

Pravi arapski prijedlozi su polisemični. Jedan od glavnih kriterija polisemije je povezanost značenja. To podrazumijeva da jedna leksička jedinica ima nekoliko srodnih značenja. Za takvu jedinicu se kaže da je polisemna, a upravo to je slučaj arapskih prijedloga. Svaki prijedlog ima jedno primarno značenje po kome je najprepoznatljiviji, ali i niz sekundarnih značenja, a primarna i sekundarna značenja su međusobno povezana.⁶⁶

Prijedložna fraza jest konstrukcija koja se sastoji od upravnog elementa ili prijedloga i komplementa u genitivu, a može se javiti u funkcijama različitih rečeničnih dijelova⁶⁷. Zavisni član može biti imenica, pridjev, pronominalni sufiks, upitna, pokazna ili odnosna zamjenica, prilog (uključujući i upitne priloge) ili cijela rečenica.⁶⁸ U rečenici može ostvariti različite funkcije: može se javiti kao subjekat i predikat imenske rečenice, modifikator upravnom glagolu ili nekom drugom regensu, komplement, odnosno dopuna, atribut, personalizator unipersonalnih glagola, i dr.⁶⁹

U nastavku ćemo analizirati primjere u kojima prijedložne fraze imaju funkciju adverbijalne oznake za uzrok. U okviru ovih prijedložnih fraza javljaju se prijedlozi koji imaju kauzativno (uzročno) značenje.

⁶⁴ Pored naziva حُرُوفُ الْجَزْرِ za prijedloge, koristi se i أَدْوَاتُ الْجَزْرِ (Op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 272). Postoje i drugi nazivi za prijedloge – الْجَوَارِ، حُرُوفُ الْجَارَةِ، حُرُوفُ الْإِضَافَةِ، حُرُوفُ الْخَفْضِ، (Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika ...*, str. 343.).

⁶⁵ Ovakvu podjelu prijedloga uradio je Teufik Muftić u: *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999, str. 343.-344.

⁶⁶ Manāl Muḥammad 'Abd al-Nassar, *The Polysemous Nature of Some Arabic Prepositions*, Macrothink Institute, *International Journal of Linguistics*, Vol. 5, No. 2, 2013., str. 71.

⁶⁷ Amra Mulović, *Arapska gramatička tradicija u Bosni, Šejh Jujo o regensu*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012., str. 36.

⁶⁸ Op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 272-274.

⁶⁹ Op. cit., Amra Mulović, *Arapska gramatička tradicija ...*, str. 36.

• ل

Prijedlog ل po porijeklu i značenju srodan je s prijedlogom إِلَى, samo što ل pretežno izražava apstraktne odnose.⁷⁰ Osnovno značenje ovog prijedloga je *trajanje ili obavljanje nečega do određenog vremena*.⁷¹ Prijedlog ل može imati i uzročno značenje⁷² (التَّغْلِيلُ), što ćemo vidjeti u sljedećim primjerima.

(T. H., str. لَا يُقْطَعُ الْمَاءُ عَنْهُ. ... وَ يَبْحَثُونَ فِي أَرْضِهَا الرِّحْوَةَ عَمَّا تَخْتَلِفُ مِنْ صِعَارِ السَّمَكِ فَمَاتَ لِإِنْقِطَاعِ الْمَاءِ عَنْهُ. ... 20.)

... *tražeći po mehkome dnu zaostale ribice uginule usljed povlačenja vode.* (E. D., str. 21.)

... *tražeći po mekanom dnu uginule ribice.* (N. D., str. 10.)

U prvom prijevodu prijedlog ل preveden je veznikom *usljed*⁷³ te ovaj prijevod smatramo adekvatnim. Nasuprot tome, u drugom prijevodu uzročna rečenica nije uopće prevedena.

⁷⁰ O značenjima prijedloga ل više vidjeti u: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika ...*, str. 457.-460.; op. cit., Amra Mulović, *Arapska gramatička tradicija ...*, str. 49.-51.

⁷¹ Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika ...*, str. 457.

⁷² Među autorima koji spominju ovaj prijedlog u uzročnom značenju su: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 459.; Op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic...*, str. 303.; Op. cit., Amra Mulović, *Arapska gramatička tradicija ...*, str. 49.

⁷³ *Usljed* je veznik koji uvodi uzročnu rečenicu te se njime označava okolnosni uzrok koji se veže za negativnu ili neutralnu (neobilježenu) posljedicu. Vidjeti u: Op. cit., Dževad Jahić, et al., *Gramatika bosanskoga jezika...*, str. 432.

... وَقَفَا عِنْدَ بَائِعِ الْبَلْبَلَةِ فَأَخَذَ كُلُّ مِنْهُمَا قَدْرًا مِنْ هَذِهِ الطَّعَامِ الَّذِي كَانَا يُجِبَّانِهِ أَشَدَّ الْحُبِّ، لِكَثْرَةِ مَا
أَكَلَا مِنْهُ فِي الرَّيْفِ، وَ لِكَثْرَةِ مَا كَانَ يُوضَعُ عَلَيْهِ مِنَ السُّكَّرِ ... (T. H., str. 234.)

Svaki je uzimao pomalo te hrane koju su neizmjereno željeli, jer su je često jeli u zavičaju i počesto su stavljali na nju šećera... (E.D., str. 181.)

Uzeli bi, svaki, izvjesnu količinu tog jela koje su neobično voljeli, jer su ga mnogo jeli u kasabi, i stavljali na njega šećera... (N. D., str. 144.)

وَ يَتَقَدَّمُ أَحَدُهُمْ فَيَتَّهَمُ هَوَلاءِ الْفِتْيَةِ بِالْكَفْرِ لِمَقَالَتِهِمْ فِي الْحُجَّاجِ. (T. H., str. 290.-291.)

Jedan istupi i optuži ih da su nevjernici zbog onog što su govorili o al-Hadždžadžu. (E. D., str. 225.)

Istupi jedan i optuži ove mladiće da su nevjernici zbog riječi o al-Hadžžadžu, ... (N. D., str. 185.)

... وَ إِمَّا كَانَ يُحِبُّ الْإِجَازَةَ هَذَا كُلَّهُ وَ لَشَيْءٍ آخَرَ كَانَ أَعْظَمَ فِي نَفْسِهِ حَظْرًا... (T. H., str. 296.- 297.)

Raspust je volio zbog svega toga, ali i zbog nečeg drugog, što je za njega bilo značajnije i vrijednije... (E. D., str. 229.)

On je volio raspust i zbog nečeg drugog, što je za njega bilo važnije i što je jače na njega djelovalo no sve to. (N. D., str. 189.)

وَكَانَ يَرَى أَنَّ الْحُظَّ قَدْ ظَلَمَهُ وَتَحَوَّلَ عَنْهُ لِسَبَبٍ مَجْهُولٍ... (T. H., str. 178.)

Mislio je da je njega sreća izdala, da ga je napustila zbog nepoznatih razloga... (E. D., str. 140.)

Vjerovao je da mu je sreća okrenula leđa iz nepoznatog razloga... (N. D., str. 108.)

Smatramo da su oba prijevoda adekvatna.⁷⁴

وَ تَعَوَّدَ سَيِّدُنَا أَنْ يَدْعُوهُ شَيْخًا أَمَامَ أَبِيهِ، أَوْ حِينَ يَرْضَى عَنْهُ، أَوْ حِينَ يُرِيدُ أَنْ يَرْضَاهُ لِأَمْرٍ مِنْ
الْأُمُورِ. (T. H., str. 38.)

Efendija ga je također nazivao šejhom pred roditeljima kada bi bio zadovoljan njime ili kada bi ga htio udobrovoljiti zbog nečega. (E. D., str. 34.)

... a i hodža je to činio pred roditeljima ili kada bi bio zadovoljan njime, ili, pak, kada je htio da ga udobrovolji radi neke usluge. (N. D., str. 20.)

U navedenom primjeru imamo podudaranje kategorija uzroka i namjere, što možemo vidjeti i kroz prijevode. U prvom prijevodu upotrijebljeno je *zbog*, što je u BHS-u obilježeno kao uzročni (kauzalni) prijedlog, a u drugom prijevodu upotrijebljeno je *radi*, što je obilježeno kao namjerni (finalni) prijedlog.⁷⁵

⁷⁴ Ismail Palić navodi da se uzrok može obilježiti prijedložno padežnim izrazima; genitivom i prijedlogom *iz* obilježava se uzrok motiv. Vidjeti u: *Gramatika bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000., str. 391.

⁷⁵ Vidjeti u: op. cit., Dževad Jahić, et al., *Gramatika bosanskoga jezika...*, str. 392.

• ب

Prijedlog ب je jedan od prijedloga koji se sastoje od jednog konsonanta (حُرُوفُ الْجَرِّ الْأَحَادِيَّةُ), a u koje još spadaju prijedlozi لِ و كِ.⁷⁶ Dominantno značenje ovog prijedloga je lokativnost, te ostvaruje značenje *kontakta* (الإِلصَاقُ), a najčešće se upotrebljava u značenju instrumentalnosti. Termin الإِلصَاقُ se prevodi i kao *semantička spojenost*.⁷⁷ Budući da je polisemičan kao i ostali prijedlozi u arapskom jeziku, tako i prijedlog ب može imati uzročno značenje⁷⁸, u kojem se javlja u narednim primjerima:

... لِأَنَّهُ صَبِيٌّ وَ لِأَنَّهُ مَكْفُوفٌ، وَ بِهَاتَيْنِ الْمَرْبِيتَيْنِ أَثِيرٌ عِنْدَ اللَّهِ رَفِيعَ الْمَكَانَةِ عِنْدَهُ... (T. H., str. 87.)

Zbog toga što je dijete i što je slijep – zbog te dvije osobine dječak je povlašćen kod Allaha. (E. D., str. 75.)

... da je obavlja za njega, zato što je dijete i zato što je slijep. Sa ova dva svojstva, računao je otac, dječak je bio posigurno omiljen i blizak Allahu. (N. D., str. 53.)

⁷⁶ Muḥammad Ṭayyib Fānkā al-Nāgavī, *Ḥurūf al-ğarr wa aṭaruhā fī al-dilālāt*, Kuliyya al-Da'wa al-Islāmiyya, Tripoli, 2002., str. 291.

⁷⁷ Vidjeti u: Zehra Alispahić, *Prijedlozi u arapskom jeziku kao raskrivatelji novih semantičkih potencijala*, POF, Sarajevo, str. 56.

⁷⁸ O uzročnom značenju prijedloga ب vidjeti u: op. cit., Muḥammad Ṭayyib Fānkā al-Nāgavī, *Ḥurūf al-ğarr wa aṭaruhā fī al-dilālāt*, ..., str. 294-295; op. cit., Maḥmūd Ḥusnī Muğālasa, *al-Naḥw al-Šāfi*, ..., str. 353; op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 464.

Kao što vidimo, podvučena prijedložna fraza u prvom prijevodu prevedena je uzročnim prijedlogom *zbog*, dok je u drugom prijevodu prevedena instrumentalnim prijedlogom *sa*, što je, naravno, prihvatljivo, budući da se prijedlog بِ upotrebljava i u značenju instrumentalnosti.

(T. H., str. 115.) وَكَانَ سَعِيدًا بِالذَّهَابِ إِلَى حَلْقَتِهِ وَاسْتِمَاعَ لَهُ.

... i bio je sretan što će poći u njegovu halku i slušati ga. (E. D., str. 95.)

Dakle, dječak je znao profesora i bio sretan da ide i sluša njegovo predavanje. (N. D., str. 70.)

Navedeni primjer bi se mogao dvojako analizirati. Naime, podvučena prijedložna fraza može se posmatrati kao da je objekat⁷⁹ pridjeva koji je u antepoziciji u odnosu na frazu, ali u arapskom jeziku pridjev سَعِيدٌ⁸⁰ ne zahtijeva dopunu, tako da podvučena fraza nije objekat pridjeva, već adverbijalni dodatak, i to u značenju uzroka. U nastavku ćemo navesti još primjera iz korpusa u kojima prijedložna fraza dolazi u postpoziciji u odnosu na glagol, glagolsku imenicu, particip ili pridjev.

(T. H., str. 33.) وَكَانَ الرَّجُلُ سَعِيدًا بِهَذَا الْبَصِيبِ الضَّئِيلِ.

Ipak je bio sretan i zbog te slabašne svjetlosti... (E. D., str. 31.)

Bio je sretan zbog ovog slabašnog tračka... (N. D., str. 18.)

⁷⁹ Ismail Palić navodi da se ponekad objekatska funkcija zavisne rečenice miješa s njenom adverbijalnom atributskom funkcijom, te tako nastaju dva prijelazna tipa zavisnih rečenica: *objekatsko-uzročne* i *objekatsko-atributske*. Objekatsko-uzročne zavisne klauze uvršćuju se po glagolima (ili oglasoljenim izrazima) koji znače kakvo fiziološko-psihološko stanje ili raspoloženje, a za osnovnu se klauzu vežu veznicima *što* i *da*. Vidjeti u: op. cit., Dževad Jahić, et al., *Gramatika bosanskoga jezika...*, str. 424.

⁸⁰ Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997., str. 649.

كَانَ الْفَتَى إِذْ سَعِيدًا بِحَزَانَتِهِ وَرَغِيفِهِ، وَ لَكِنَّهُ لَمْ يَكُنْ سَعِيدًا بِمَا كَانَ يُحْصِلُ مِنَ الْعِلْمِ أَوْ يَسْمَعُ مِنْ

الْدَّرْسِ. (T. H., str. 270.)

Mladić je, dakle, bio sretan zbog ormara i lepinja, ali nije bio usrećen znanjem koje je sticao i nastavom koju je slušao. (E. D., str. 209.)

Mladić je, dakle, bio sretan zbog svoga ormara i svojih lepinja, ali nije bio zadovoljan znanjem koje je sticao i predavanjima koja je slušao... (N. D., str. 170.)

...وَأَنْ سَيَمْتَأَزَ مِنْ رِفَاقِهِ وَ أَتْرَابِهِ بِحِفْظِ الْأَلْفِيَّةِ وَ الْجَوْهَرَةِ وَ الْحَرِيدَةِ ؟ (T. H., str. 62.)

...da će se izdići iznad drugova i vršnjaka baš poznavanjem al-Alfije, Dragulja, i Nebrušena bisera?! (E. D., str. 54.-55.)

...i da će preći svoje drugove i prijatelje naučivši „Tisućnicu“, „Dragulj“ i „Nebušeni biser“? (N. D., str. 36.)

Iz navedenih primjera možemo zaključiti da se prijedlog ب u uzročnom značenju najčešće pojavljuje uz glagole, glagolske imenice, participe ili pridjeve koji označavaju psihološko stanje ili raspoloženje.

• فِي

Prijedlog فِي osnovni je lokacijski prijedlog u arapskom jeziku. Izražava mirovanje u prostoru ili vremenu, a ponekad izražava i *kretanje prema nekom cilju*. Prijedlog فِي može biti upotrijebljen i u uzročnom značenju (التَّغْلِيلُ)⁸¹ i to najčešće u značenju “uzroka razloga koji se temelji na kakvim činjenicama, tj. na stanjima ili okolnostima koji „najavljuju“ ili pomažu pojavu bilo uzroka izazivača bilo uzroka motiva.”⁸² Upotreba prijedloga فِي u uzročnom značenju je iznimno rijetka⁸³, no unatoč tome, u korpusu smo naišli na takve primjere koje ćemo navesti u nastavku.

أَمْ تَظُنُّ أَيُّ فِي سَبِيلِ مَا تَدْفَعُ إِلَيَّ أَسْتَحِلُّ الْحَرَامَ ...؟ (T. H., str. 55.)

... ili misliš da ću radi tvoje plaće počiniti haram...? (E. D., str. 50.)

... ili misliš da ću za ljubav tvog novca počiniti grijeh...? (N. D., str. 32.)

Navedeni primjer može se dvojako analizirati. Preveden je u značenju svrhe/namjere, ali može imati i uzročno značenje. Ponudit ćemo drugačiji prijevod kako bismo ukazali na uzročno značenje prijedloga فِي u navedenom primjeru:

* ... ili misliš da ću zbog tvoje plaće počiniti grijeh...?

⁸¹ O tome vidi u: op. cit., Maḥmūd Ḥusnī Muḡālasa, *al-Naḥw al-Šāfī*, ..., str. 354; op. cit., Ša'īr Sikirić, *Sintaksičke funkcije* ..., str. 570; op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika* ..., str. 462.

⁸² Op. cit., Ivo Pranjković, *Druga hrvatska skladnja*..., str. 23.

⁸³ Op. cit., Amra Mulović, *Arapska gramatička tradicija u Bosni* ..., str. 48.

U sljedećem primjeru prijedložna fraza u prvom prijevodu adekvatno je prevedena, dok u drugom prijevodu nije uopće označena.

(T. H., str. 183.) ... وَ قَدْ اِخْتَلَفَ مَعَ حَمِيهِ ذَاتَ يَوْمٍ فِي بَعْضِ الْأُمُورِ ...

Jednog dana se zbog nečega posvađao s puncem... (E. D., str. 143.)

Jednog dana, poslije svađe sa tastom, napustio je svoju ženu... (N. D., str. 111.)

(T. H., str. 39.) أَكَانَ وَحْدَهُ مَلُومًا فِي ذَلِكَ ؟

Je li samo on kriv za to... (E. D., str. 35.)

Da li treba samo njega kriviti za to? (N. D., str. 21.)

Ovdje ćemo ponuditi drugačiji prijevod te upotrijebiti prijedlog *zbog* s ciljem da naglasimo upotrebu uzročnog značenja prijedloga u navedenom primjeru:

* *Je li samo on kriv zbog toga?*

- **عَلَى**

Prijedlog **عَلَى** također je jedan od prijedloga sa značenjem lokacije u arapskom jeziku. Osnovno značenje ovog prijedloga je da označava “mirovanje odozgo na nečemu, uz neposredan dodir s

time (الإستِعْلَاءُ), ali i (uzdignut) položaj prema tome, pored njega, u njemu”⁸⁴. Budući da su arapski prijedlozi polisemični, tako se i ovaj prijedlog može pojaviti u brojnim značenjima, među kojima je i značenje uzroka⁸⁵, iako bismo mogli reći da je to značenje prijedloga عَلَى veoma rijetko.

(T. H., str. 39.) ... وَأَهْمَلَهُ لِأَنَّهُ لَمْ يَتَّقِضَ أَجْرًا عَلَى حَتْمِهِ لِلْقُرْآنِ ...

...Zanemario ga je da bi odahnuo, ali i zbog toga što nije dobio nagradu za njegovu hatmu. (E. D., str. 35.)

...Zanemario ga je da bi se odmorio, a i zato što nije dobio očekivanu nagradu. (N. D., str. 21.)

(T. H., str. 36.) ... وَمَا أَحْسَبُ أَنَّ سَيِّدَنَا نَالَ شَيْئًا آخَرَ أَجْرًا عَلَى حَتْمِ صَاحِبِنَا لِلْقُرْآنِ ...

Izgleda da efendija nije dobio ništa drugo kao nagradu za to što je dječak savladao Kur'an, ... (E. D., str. 33.)

Ne mislim da je hodža dobio od našeg prijatelja išta drugo kao nagradu za završeno učenje Kur'ana. (N. D., str. 20.)

⁸⁴ Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 467.

⁸⁵ Prijedlog عَلَى u uzročnom značenju spominju: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 469; op. cit., Šaćir Sikirić, *Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga, ...*, str. 563; op. cit., William Wright, *A grammar of the Arabic language*, vol. II, str. 170; op. cit., Maḥmūd Ḥusnī Muḡālasa, *al-Naḥw al-Šāfi...*, str. 353.

وَتَمَّ هَذَا الْعَقْدُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ وَ قَرَأَ عَلَيْهِ الْفَاتِحَةَ... (T. H., str. 47.)

Tako se njih dvojica dogovoriše i za uspjeh sporazuma proučiše al-Fatihu... (E. D., str. 43.)

Tako je sklopljen sporazum između ta dva čovjeka. Proučili su Pristup... (N. D., str. 26.)

Navedena prijedložna fraza je u funkciji adverbijalne oznake uzroka, što je u prvom prijevodu i izraženo, dok u drugom prijevodu ova prijedložna fraza nije uopće prevedena.

- مِنْ

Ovaj prijedlog označava “ishodište u prostoru ili vremenu (الْإِبْتِدَاءُ) odakle, odn. otkada počinje neko kretanje, odn. odvijanje neke djelatnosti ili promjene.”⁸⁶ Pored brojnih značenja koja može imati, koristi se i u uzročnom značenju⁸⁷.

Kada prijedlog مِنْ ima kauzalno značenje, može se pojačati i imenicom أَجْلٌ,⁸⁸ što smo naveli u poglavlju o uzročnim priložima.

Šaćir Sikirić navodi da prijedlog مِنْ u uzročnom značenju dolazi uz glagole (ili glagolske oblike kao što su participi i sl.) koji izražavaju unutrašnja raspoloženja,⁸⁹ što ćemo vidjeti u sljedećim primjerima iz korpusa:

⁸⁶ Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 448.

⁸⁷ Uzročno značenje prijedloga مِنْ navode: op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 450/451; op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar...*, str. 281/282; Op. cit., Šaćir Sikirić, *Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga...*, str. 554/555.

⁸⁸ Šaćir Sikirić, *Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga...*, str. 555.

⁸⁹ Vidjeti u: Ibid., str. 554.

فَقَدْ كَانَ مُسْتَحْذِيًّا فِي نَفْسِهِ مِنْ إِضْطِرَابِ حَطَاةٍ وَ عَجْزِهِ مِنْ أَنْ يُلَائِمَ بَيْنَ مَشِيَّتِهِ الضَّالَّةِ الحَائِرَةِ

أَهْدِيَّةً... (T. H., str. 137.-138.)

Osjećao se poniženim zbog nesigurnih koraka, nesposobnim da taj kolebljivi hod uskladi s odlučnim i čvrstim korakom svog pratioca. (E. D., str. 112.)

Stidio se u sebi zbog kolebljivog koraka i nemoći da uskladi svoj teturajući, zbunjeni, polagani hod... (N. D., str. 85.)

2.3. IMENIČKA FRAZA

Imenička fraza u funkciji adverbijalne oznake za uzrok u gramatikama arapskog jezika najčešće se obrađuje u okviru akuzativa, tj. tematske jedinice o akuzativu uzroka ili svrhe. Arapski naziv za akuzativ uzroka ili svrhe je *الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ*, odnosno *الْمَفْعُولُ لَهُ*.⁹⁰ Akuzativ uzroka ili svrhe je glagolska imenica u akuzativu, i to najčešće neodređena.⁹¹ Označava uzrok ili svrhu, drugim riječima: *zašto* odn. *radi čega* se vrši neka radnja.⁹² Zbog prirode odnosa uzroka i namjere, veoma je tanka granica između ove dvije kategorije.⁹³ U nastavku ćemo navesti dva primjera u kojima se jasno vidi razlika između kategorije uzroka i svrhe, odnosno namjere.

يَبْكِي فَرَحًا.⁹⁴

Plače *od* (zbog) sreće.

Ali:

غَادَرَ وَطَنَهُ سَعْيًا لِلرِّزْقِ.

Napustio je svoju domovinu *tražeći* (kako *bi/da bi našao*) opskrbu.

⁹⁰ O akuzativu uzroka ili svrhe više vidjeti u: op. cit., Šaćir Sikirić, et al., *Gramatika arapskog jezika...*, str. 47.-48.; op.cit., Karin C. Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic...*, str. 296.-297-; op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar...*, str. 764.-765.; ‘Abd al-‘Azīz Nabawī, *‘Asāsiyāt al-Luġa al-‘Arabiyya*, Mu‘assasa al-Muhtār li al-Našr wa al-Tawzī‘i, al-Qāhira, 2002., str., 172.

⁹¹ Ova imenička fraza rijetko može doći u formi određene genitivne veze, a još rjeđe u formi određene imeničke fraze, te za takve slučajeve nismo pronašli primjer u korpusu, osim jednog primjera gdje je na poziciji drugog člana genitivne veze rečenica.

⁹² Op. cit., Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika...*, str. 441.

⁹³ Veza kauzalnog i ciljnog značenja ogleda se kroz upotrebu jezičkih modela koji su i uzročni i ciljni ili su kontekstualno predodređeni samo kao uzročni ili samo kao ciljni. (O vezi uzroka i namjere više vidjeti u: op. cit., Miloš Kovačević, *Uzročno semantičko polje, ...*, str. 44.-47.).

⁹⁴ Primjer je preuzet iz: op. cit., Ron Buckley, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar...*, str. 764.

Prvi primjer je tipični primjer akuzativa uzroka, dok je u drugom primjeru izražena svrha, odnosno namjera.

Sada ćemo navesti primjere koje smo pronašli u korpusu:

و تَشْعُرُهَا بِأَنَّهَا لَمْ تَكُنْ مُحْطِنَةً وَ لَا غَالِيَةً حِينَ كَانَتْ تَتَحَرَّقُ شَوْقًا إِلَى الْأَزْهَرِ وَ ضَيْقًا بِالرِّيفِ. (T. H., str. 139.)

... one su ga uvjeravale da nije pogriješio ni pretjerao što je tako čeznuo za al-Azharom i osjećao se prikraćenim u provinciji. (E. D., str. 114.)

Ona su dušu dječakovu učvršćivala u ubjedenju da nije griješila niti pretjerivala kada je gorjela od želje za Azharom i osjećala se tjeskobno u kasabi. (N. D., str. 86.)

... وَ أَنْ يَدْفَعَ الطُّلَّابَ إِلَى الْعِلْمِ حُبًّا فِيهِ وَ طُمُوحًا إِلَيْهِ لَا طَاعَةَ لِلْأَمْرِ وَ لَا إِشْفَاقًا مِنَ الْعِقَابِ. (T. H., str. 196.)

... studenti su bili motivirani ljubavlju prema nauci i ambicijom, a ne izvršavanjem naredbi i strahom od kazni. (E. D., str. 151.)

Na taj način studenti su stremili nauci iz ljubavi i poriva ka njoj, a ne iz pokoravanja naredbama ili zbog straha od kazni. (N. D., str. 119.)

فَلَمَّا أَنْبِيَءَ بِأَنَّهُ سَيُمْتَحَنُ بَعْدَ شَاعَةِ حَقَّقَ قَلْبُهُ وَجَلًّا... (T. H., str. 224.)

Pošto mu rekoše da će pristupiti ispitu za jedan sahat, srce mu zaigra od treme, ... (E. D., str. 173.)

Kada mu rekoše da će ga kroz sat ispitivati, srce poče da mu lupa od straha, i on pohita... (N. D., str. 138.)

U sljedećem primjeru navest ćemo imeničku frazu u kojoj je drugi član genitivne veze rečenica.

(T. H., str. 304.) ... وَمَا يُظْهِرُ أَبَاهُ عَلَىٰ مَا تَمَّ عَلَيْهِ عَزْمُهُ مَخَافَةَ أَنْ يَحْزَنَ الشَّيْخُ أَوْ يَيْأَسَ ...

O svojoj čvrstoj odluci nije obavještavao oca, plašeći se da ga ne rastuži i razočara. (E. D., str. 234.)

No on se ipak nalazio na njegovim spiskovima i nije saopćio ocu o svojoj konačnoj odluci, plašeći se da će se rastužiti i rauzočarati. (N. D., str. 194.)

Kao što možemo vidjeti, akuzativ uzroka ili svrhe može se prevoditi našim glagolskim pridjevima, prijedložnim frazama koje na poziciji upravnog člana imaju prijedlog *od/iz*, kao i uzročnim rečenicama uvedenim veznicima *zbog toga što, zato što* i dr.

ZAKLJUČAK

Kategorija uzroka jedna je veoma specifična i kompleksna kategorija koja se najviše podudara s kategorijom *temporalnosti*, zatim *finala* te rijetko i s kategorijom *lokativnosti*. Naravno, kroz primjere možemo vidjeti da to podudaranje utječe na prevođenje same adverbijalne oznake. U radu su obrađena dva poglavlja djela *Dani* autora Tahe Husayna u kojima smo pronašli primjere za različite tipove konstrukcija u kojima se adverbijalna oznaka za uzrok može pojaviti, a to su zavisna rečenica, imenička i prijedložna fraza te konstrukcije poput upitnih priloga, kao i neke druge koje smo naveli u radu. Razlog zbog kojeg se adverbijalna oznaka za uzrok pojavljuje u navedenim formama je taj što se u arapskom jeziku prilozima ne klasificiraju kao zasebna vrsta riječi, već se koriste spomenute konstrukcije kako bi se iskazala adverbijalna oznaka.

Jedna od konstrukcija u kojima se javlja adverbijalna oznaka za uzrok je zavisna rečenica. Kroz obradu korpusa, uvidjeli smo da je subordinator *لِأَنَّ*, koji je ujedno i isključivo subordinator uzročne rečenice, odnosno jedini subordinator kod kojeg neće doći do podudarnosti uzroka s nekom drugom kategorijom, najfrekventniji uzročni subordinator u samom korpusu. Također, prilikom analize primjera u korpusu, naišli smo i na neke konstrukcije koje se u literaturi ne navode kao uzročne, ali smo primijetili da ove konstrukcije mogu imati uzročno značenje ili da su upotrijebljene u takvoj funkciji, pa smo se odlučili da ih uvrstimo u rad kako bismo skrenuli pažnju na takve slučajeve. Takve konstrukcije su *rečenica stanja* i to uvedena sa *وَقَدْ*, zatim konstrukcija uvedena sa *ذَلِكَ أَنَّ* te rečenica uvedena formom *عَلَىٰ أَنَّ*.

Sljedeće poglavlje posvećeno je prijedložnim frazama koje se u arapskom jeziku javljaju u funkciji adverbijalne oznake za uzrok. Prijedlozi u arapskom jeziku su polisemični, odnosno mogu imati više značenja, od kojih je jedno glavno značenje, a ostala su sekundarna. U uzročnom značenju u korpusu se javljaju prijedlozi *لِ*, *مِنْ*, *بِ*, *عَلَىٰ*, *فِي*. Ponekad se prijedložna fraza može dvojako analizirati, pa se tako uzročno značenje prijedloga *لِ* i *فِي* često može

podudarati sa značenjem namjere, a uzročno značenje prijedloga بِ sa značenjem instrumentalnosti.

Imenička fraza je jedna od konstrukcija koja se također javlja u funkciji adverbijalne oznake za uzrok. Budući da se imeničke fraze u funkciji adverbijalne oznake za uzrok javljaju u akuzativu, u gramatikama arapskog jezika obrađuju se u okviru tematske cjeline o akuzativima, tj. akuzativu uzroka ili svrhe. Akuzativ uzroka ili svrhe implicira na podudarnost kategorije uzroka i namjere. Iako se najčešće javlja u formi neodređene glagolske imenice u akuzativu, kroz primjere iz korpusa smo uvidjeli da se imenica u akuzativu može pojaviti i kao prvi član genitivne veze.

Nadamo se da smo uspjeli predstaviti osnovne konstrukcije koje se u arapskom jeziku javljaju u funkciji adverbijalne oznake za uzrok, odgovoriti na pitanja koja se najčešće postavljaju, ali i otvoriti neka od njih. Također, nadamo se da smo ovim radom uspjeli olakšati razumijevanje kategorije uzroka i adverbijalne oznake za uzrok u arapskom jeziku.

IZVORI

- Ḥusayn, Ṭaha, *al- 'Ayyam*, I-II, Dār al-Ma‘ārif bi Miṣr, al-Qāhira, 1964.
- Husein, Taha, *Dani*, s arapskog preveo Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 1998.
- Husein, Taha, *Dani*, s arapskog preveo Nijaz Dizdarević, Svjetlost, Sarajevo, 1979.

LITERATURA

- Abbas, Ali Khudheyer, *A Pragmatic Analysis of English and Arabic Adverbial Positions and Their Pedagogical Implications*, ProQuest, Michigan, 2015.
- Abd al-Nassar, Manāl Muḥammad, “The Polysemous Nature of Some Arabic Prepositions”, *International Journal of Linguistics*, Vol. 5, No. 2, Macrothink Institute, 2013.
- Alispahić, Zehra, „Prijedlozi u arapskom jeziku kao raskrivatelji novih semantičkih potencijala“, *POF*, br. 64, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, str. 49-77.
- Al-Nāgavī, Muḥammad Ṭayyib Fānkā, *Ḥurūf al-ğarr wa aṭaruhā fī al-dilālāt*, Kuliyya al-Da'wa al-Islāmiyya, Tripoli, 2002.
- Badawi, Elsaid, et. al., *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, London and New York, 2004.
- Buckley, Ron, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, Librairie du Liban Publishers, Paris, 2004.
- Fischer, Wolfdietrich, *A Grammar of Classical Arabic*, Yale University Press, New Haven & London, 2002.
- Haywood, J.A, Nahmad, H.M., *A new Arabic grammar of the written language*, Lund Humphries, London, 1965.
- Jahić, Dževad, et.al., *Gramatika bosanskoga jezika, Dom štampe, Zenica*, 2000.
- Kovačević, Miloš, *Uzročno semantičko polje*, Svjetlost, Sarajevo, 1988.
- Muftić, Teufik, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999.
- Muğālasa, Maḥmūd Ḥusnī, *al-Naḥw al-Šāfi*, Mu'assasa al-Rasāla, Bayrut, 1997.
- Mulović, Amra, *Arapska gramatička tradicija u Bosni, Šejh Jujo o regensu*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012.
- Nabawī, ‘Abd al-‘Azīz, *‘Asāsiyāt al-Luġa al-‘Arabiyya*, Mu'assasa al-Muḥtār li al-Našr wa al-Tawzī‘i, al-Qāhira, 2002.

- Pranjković, Ivo, *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.
- Ryding, Karin C., *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, 2005.
- Sikirić, Šaćir, et al., *Gramatika arapskog jezika I - II dio*. Sarajevo, Izdanje Vakufske direkcije, Državna štamparija u Sarajevu, 1936. i 1937.
- Sikirić, Šaćir, “Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga”, *POF*, Sv. III-IV, Orijentalni institute u Sarajevu, Sarajevo, 1953, str. 553 – 574.
- Tanasković, Darko, Mitrović, Anđelka, *Gramatika arapskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
- Tekešinović, Lejla, *Uzročna rečenica u savremenom francuskom i bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2017.
- Wright, William, *A Grammar of the Arabic Language*, 3d ed., Vol. I - II, Cambridge University Press, Cambridge, 1896. i 1898.